

Mezey Barna

A büntető törvényjavaslat tárgyalásának előzményei az 1843. évi diétán

Mint az köztudomású, 1843-ban a magyar büntető kodifikáció már több mint 100 esztendő óta túlra tekintett vissza. Ez az évszázad lehetőséget kínált a magyar jogászságnak arra, hogy felkészüljön az érdemi polémiákra, és elsajátítsa a kodifikációs munka alapvető fogásait. Az 1790–1792. évi országgyűlés¹ 1795-re elkészült operátumait² 1825-ben porolták le,³ hogy végül is 1829 januárjában tűzze napirendre a kiküldött választmány.⁴ Ennek a munkálatnak is a korábbiakéhoz hasonló lett a sorsa. Bár az 1832–1836. évi országgyűlésre nyolc másik tárgyalásra kész operátummal együtt várta megvitatását,⁵ de végül is „[a] büntető törvénykönyvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető- s javító rendszer behozása iránt kimerítő vélemény-adás végett” az 1839–1840. évi diéta által kiküldött országos választmány⁶ javaslata került 1843-ban az országgyűlés elé.

A kodifikáció kérdése a reformországgyűlések mindegyikén felmerült. A tárgyat első sorban az ellenzék tartotta napirenden, de nem volt ellenére a kormányoldalnak sem. Fontosságát tekintve váltakozóan bukkant fel hol a magánjog, hol a büntetőjog, máskor a kereskedelmi jog vonatkozásában. Némelykor sikeresen, miként az 1840. évi törvények tanúskodnak róla, a kereskedelmi jog területén, máskor sikertelenül, miként 1844-ben a büntetőjogi javaslatok dolgában. Persze a sikertelenség relatív értékelése a folyamatoknak,

¹ „A közpolitikai és bírósági ügyeknek s más tárgyaknak, melyek az országgyűlésen nem voltak bevégezhetők, rendszeres kidolgozására bizottságok rendeltetnek és megbízottak neveztetnek ki.” 1790/91. évi 67. törvénycikk.

² HEIL 2023.

³ „A bizottsági rendszeres munkálatok további tárgyalása a legközelebbi országgyűlésre halasztatik.” 1827. évi 8. törvénycikk.

⁴ BALOGH 2010: 80.

⁵ PAJKOSSY 2004: 16.

⁶ „[A] büntető- s javító-rendszer kidolgozására országos választmány küldetik ki.” 1840. évi V. törvénycikk.

hiszen az országos közéletet és a szakmai tudományosságot átható terminológiai és dogmatikai viták egyszer s mindenkorra irányt szabtak a jogrendszer fejlődésének.

A kodifikációs mozgalmak jellemzője lett a polémiák kiszélesítése és ezzel a vármegyei törekvések és a törvényhozási identitás megerősítése. Az 1827. évi 8. törvénycikk által kiküldött bizottmány jelentését az elnöklő nádor kinyomtattatta, és megküldte a vármegyéknek. A véleményadás végett köröztetett matéria még az eredeti operátumok szövegére és logikájára támaszkodott,⁷ némiképp elavult volt, a rendi szempontokat is érvényesítette,⁸ de a *vármegyei törvényhozó öntudat megerősítéséhez* feltétlenül hozzájárult, hiszen egyszerre értelmet és tartalmat adott a törvényhatósági követi rendszernek, az utasítások és pótutasítások gyakorlatának.⁹ A sérelmi politika helyébe pedig alkotó törvényformálói célokat kínált, ami jelentősen felerősítette a részvételi hajlandóságot az országgyűlés vitáiban. A vármegyék és a követek ezzel a fordulattal a rendi kereteket feszegető törvényhozói eljárás érdemi részévé váltak.

Ennek a folyamatnak az egyik mellékjelensége volt a korábbiaknál hatékonyabb törvény-előkészítés és a szakmai *választmányi munkálatok* természetessé válása. Jól ismert, hogy korábban a rendek hangosan tiltakoztak az országgyűlési tárgyalások „idegen módon” (értsd: bizottsági munkálatokkal) történő bonyolítása ellen.¹⁰ Ezen az ellenálláson ütött rést az 1712. évi kísérlet során eszközölt választmányi előkészítés, és stabilizálta azt az 1790. évi országgyűlés rendszeres bizottságainak kiküldése. A reformországgyűléseken azután bevett gyakorlattá vált a törvényjavaslatok választmányi előkészítése. A választmányok tagjai többségükben érzékelve szerepük fontosságát láthatóan felkészülten, alapos érvekkel felszerelve indultak az ülésekre, koncepcionálisan alapozott terveket támogatva. Ennek egyik látványos bizonyossága volt a büntetőrendszer kidolgozására kiküldött választmány munkálata. A célkitűzés alapvetően szakmai volt: a választmány feladatává tette a törvénycikk az 1827. évi országgyűlésből kiküldött országos választmány által javaslatképpen bemutatott büntető törvénykönyv átvizsgálását. Az országgyűlés javaslatot várt arra nézve, hogy annak „tökéletesítésére mik kívántatnak”, s előírta, hogy „mind ezekről készítendő munkálatát a legközelebbi országgyűlésnek okvetetlenül bemutatni köteleztessék”.¹¹ Mint ismeretes, az országos alválasztmány három alválasztmányra oszlott, s messze túlterjeszkedve eredeti megbízatásán három vadonatúj plánumot tett az asztalra: egy büntető anyagi jogit, egy perjogit és egy börtönügyit. Az országos választmány 1841. november 28-án, Pesten tartotta

⁷ BALOGH 2004: 32.

⁸ HEIL 2019: 76.

⁹ SZEKFÜ 1936: 287.

¹⁰ BÓNIS 1934: 7–8.

¹¹ 1840. évi V. törvénycikk: 1. §.

alakuló ülését,¹² tárgyalásai 1843. március 19-ig húzódtak, mikor is 60. ülésén megtörtént a véglegesített szöveg jóváhagyása.¹³

Az országgyűlést az uralkodó 1843. május 14-re hívta egybe, s négy napra rá, május 18-án délelőtt az alsó- és a felsőtábla párhuzamos országos ülése keretében a gyűlést ünnepélyesen megnyitották. Az egy időben szervezett megnyitókat 10 órakor tartották, az alsótáblán a *personalis*, a felsőtáblán a *palatinus* beszédével kezdődött a hivatalos program. Délben mindkét tábla résztvevőinek *Veni Sanctét* celebrált az ország hercegprímása a városháza melletti Salvator-templomban.

Az 1825. évi országgyűlésben feltűntek közül immáron személynöki hivatalt betöltő Szerencsy István¹⁴ megnyitó beszédével vette kezdetét az alsótábla ülésezése. 1843. május 18-án a *personalis* arról szólt, hogy az 1840. évi országgyűlés feloszlása óta eltelt három évben az akkor kiküldött országos választmányok megfeszített munkával és elismerésre méltó szorgalommal teljesítették szabott feladatukat. Ebben az alkotó hangulatban a vármegyék is osztoztak, programformáló reformlendülettel vettek részt az ország (politikai) közvéleményének felrázásában. Külön kiemelte az időszaki sajtó szerepét a felvilágosult ismeretek terjesztésében „eddigél nálunk nem ismert hatással”. A közélet legkülönbébb fórumairól, a szabad nyilvánosság hatóköréből, a hivatalos csatornák zöméből érkeztek „a’ nemzet boldogságára, kifejlődésére célzó” indítványok, javaslatok, amelyek kiváló megalapozói lettek a törvényhozási törekvéseknek. Figyelemre méltó Szerencsy István fogalmazása, amely a közbeszédben emlegetett *javaslatok forrásaként* a bizottmányi munkálatokat, a vármegyei véleményezéseket és a sajtónyilvánosságot jelölte meg.¹⁵

¹² Az országos választmány I-ső ülése december 1-ső napján 1841-ik esztendőben. In Jegyzőkönyv az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött és folyó 1841-ik év November hónap 28-ra összehívott országos Választmány üléseiről (Az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött országos választmány jelentésének D/ melléklete) 1843: 41.

¹³ Az országos választmány LX-ik ülése március 19-én. In Jegyzőkönyv az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött és folyó 1841-ik év November hónap 28-ra összehívott országos Választmány üléseiről (Az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött országos választmány jelentésének D/ melléklete) 1843: 94–95.

¹⁴ DOBSZAY 2019: 178.

¹⁵ I. országos ülés, 1843. május 18. In Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I. 1843: 1.

A személynök értelmezése a kodifikációs folyamatról egyben az aktuális feladatot is körvonalazta. Ahogyan némileg optimistán felvezette a polémiát: a törvényhozás immáron nem az alapozásnál, hanem a stabilizálásnál tart.¹⁶ Felfogásában ez az országgyűlés egy folyamat újabb elemét képezte, a megkezdett polgárosodás (a jog területére értelmezve: a kodifikáció és a jogrendezés) újabb lépcsőjét. Megállapítása egyértelmű állásfoglalás volt abban a kérdésben is, amely oly sokszor forgott a szakmai vitákban: mennyiben tekintették a kortársak a javaslatot nóvumnak, illetve mennyiben csupán egy rendezési folyamat újabb elemének.

A módszert illetően Szerencsy István személynök óvatosságra intett. Feltette az eredményeket, a kivívott szabadság fáját attól, hogy esetleg az elhamarkodott törekvések „gyengítve a’ hasztalan összeütközés által a’ nemzet erejét” akadályozhatják a fejlődést. Éppen ezért figyelmeztette a karokat és a rendeket, hogy „a’ polgári igaz szabadságnak főtenyésztője, a’ törvényes rend és a’ törvények megtartását belső ösztönből eszközölő vallásosság és erkölcsiség közönségesen”.¹⁷ Higgadt, alkotmányos polémiákra szólított fel, toleranciát és méltányosságot várt el a jelen lévő rendektől a „személy- ’s vagyonbéli bátorságot, tiszteletet”, a fennálló törvények iránti engedelmességet, erős és „a’ törvényrontók megzabolázását” célzó artikulusok tárgyalásakor.

A *personalis* nem vitatta, hogy a polgárosodás általános állását tekintve a magyar fejlődés erős támogatásra szorul. „Mi e’ tekintetben új nemzedék vagyunk, sok még e’ részben nálunk a’ tennivaló: igyekezzünk tehát [...] megszerezni a’ polgári társaságos életnek ezen első, mindenki által, bármell politikai felekezethez tartozzék, jótékonynak elismert szükségait.” Ilyenként nevesítette többek között: a vétkesek javításával küzdeni a bűnözés ellen, a személy- és vagyonbiztonság megteremtésével garantálni a haladás békés útját. Szerves folyamatot vizionált, amelyben a közakarattal és közös erővel végrehajtott stabilizáció gyarapodást, jólétet és elégedettséget eredményez majd, amely újabb reformokra és erőfeszítésekre készíteti a társadalmat.¹⁸ A tábla elnöke tehát a sürgős teendők között a legfontosabbnak ítélte a büntető kodifikációt, amely a meghirdetett tárgyalási programban megelőzte a kereskedelem- és hitelélet fejlesztését és az ezt szolgáló közlekedés feltételeinek

¹⁶ I. országos ülés, 1843. május 18. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I. 1843: 1.*

¹⁷ I. országos ülés, 1843. május 18. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I. 1843: 2.*

¹⁸ I. országos ülés, 1843. május 18. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I. 1843: 2.*

megteremtését is. S nem méltatható eléggé a büntetőjog fő céljaként megfogalmazott reszocializációs elgondolás, a bűnelkövetők javításának fókuszba állítása.

Az uralkodó fogadására kijelölt küldöttség május 19-én délelőtt üdvözölte az uralkodót, aki az országgyűlésen elnöklő nádor ítélőmesterének útján közölte királyi feleletét. Minderről az üdvözlő bizottság szónoka, Pyrker János László egri érsek országos, elegyes ülésben tájékoztatta az országgyűlés résztvevőit.¹⁹ Másnap az uralkodó a prímási palotában tartotta a trónbeszédet. Mielőtt a király szólt volna, Mailáth Antal udvari főkancellár felhívta a jelenlévők figyelmét öfelsege bölcs iránymutatására, amely regnálását is meghatározza: „a józan haladás és a szertelen sietség között nagy a különbség.”²⁰ Aligha véletlen az utalás a fontolva haladók és a radikális reformerek pártállásbéli nézőpontjára, amely az egész politikai teret uralta ez idő tájt. Világos a kormányzati állásfoglalás: az országgyűlést az óvatos, *alkotmányos keretek között maradó reformok* útján látná szívesen.

Ezt követően került sor az uralkodó rövid és meglehetősen érdektelen latin nyelvű trónbeszédére, amelyben kötelezettségszerűen biztosította a karokat és a rendeket arról, hogy álláspontja szerint „az ősi alkotmány alapjai épségben, s a törvényszerű hatalmak ereje a törvényjellelte határok közt” fenntartandók. Ezzel párhuzamosan a „közhason tekintete” a stabilitást igényli: „nem annyira javasolja, mint inkább parancsolja, hogy tanácskozás alá vétessenek azon módok, melyek a tekintély szilárdítását” biztosíthatják, vagyis a „közboldogság feltételét” nyújthatják. Majd az uralkodó a királyi előadások szövegét a főkancellártól átvéve átadta azt a hercegprímásnak.²¹ Az udvar elővigyázatos reformpolitikát hirdetett tehát, hangsúlyosan a törvényhozás gondoskodása alá igazítva a reformok ügyét.

Az uralkodó távozása után a főrendek tanácstermében a nádor összefoglalta a jelenlévők számára a királyi előadások tartalmát, kihangsúlyozva a koncepció fókuszpontjait. Ő maga is utalt néhány feladatra, majd ítélőmestere felolvasta a királyi propozíciókat is. A királyi előadásokban megfogalmazottak nagy részben behatárolták az országgyűlés munkaprogramját. A *palatinus* szólt arról, hogy „a’ legkegyelmesebb fejedelem, a’ törvények betöltése iránti

¹⁹ II. országos ülés, elegyes, 1843. május 19. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 9.

²⁰ III. országos ülés, elegyes, 1843. május 20. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 8–9.

²¹ III. országos ülés, elegyes, 1843. május 20. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 9.

szándékának új tanúságával, kijelelni méltóztatik, azon munkálatok, melyek az utolsó országgyűlésen körünkől választott legérdemteljesebb férfiak által, fontos ügyekben kidolgoztattak”. A beszédben általánosságban került csak elő a kodifikáció, a büntető-tárgy külön megjelölése nélkül. Igaz, a vármegyei választások körüli anomáliákra utalva „a köztanácskozások méltósága és a szavazatok szabadsága” érdekében a nádor említést tett külön az uralkodó elvárásáról, hogy „a’ csend és személyes bátorság biztosítsanak”. Tolmácsolta az uralkodó várakozását, hogy mindezeket „szabott törvény által megerősítendő” terjesszék fel szentesítésre. „Készkedjenek már a’ méltóságos Fő-RR. és a’ tekintetes KK. és RR. a’ legjobb fejedelemnek ezen a’ haza boldogsága előmozdítására oly bőven intézett atyai szándékát serény igyekezettel gyámolítani; készkedjenek illő törvényes intézkedések hozataláról gondoskodni.”²²

A királyi előadások az uralkodói elvárásoknak megfelelően, határozott szerkezetben, szikárabb fogalmazásban utaltak a kodifikáció folytatására. Nevesítve az 1839–1840. évi országgyűlés 5. cikkelyét a király arra utasította a rendeket, hogy az országos választmány munkálatait megtárgyalva, minthogy „a közjó és szükség érdekében lenni találatandnak”, azokat mielőbb öfelsége elé terjesszék. A büntető törvénykönyv fontosságáról üzent, hogy a többi tárgyat megelőzően, az első propozíció részeként tartalmazta a dokumentum.²³

A kormányzat egyébként komolyan számított a büntető törvények artikulálására, amit a szabadságokkal kapcsolatos sérelmi politizálás technikai terelése is bizonyítani látszik. A személynök a szólásszabadság ügyében, a tárgyan mindezidáig sikertelen egyeztetésből fakadó 24. felirat kapcsán egyértelműen utalt arra, hogy ezen kérdés kézenfekvő módon majd a büntető törvénykönyv tárgyalásakor intézhető el megfelelően. Érvelése szerint a büntető törvénykönyv szerkesztésére kiküldött választmány munkálata nem véletlenül került szóba a megnyitó beszédekben s kapott első helyet a királyi propozíciók között. A tárgy jelzett sorrendje miatt is biztos a napirendre kerülése.²⁴ A követek kevésbé voltak meggyőződve a büntető törvénykönyv tárgyalásának eredményességéről, így a sérelmek előleges orvoslásához ragaszkodtak, semmint a valamikori jövőben esetleg letárgyalt és talán szentesített büntető törvényhez. (A kételkedőket utóbb igazolták az események.)

²² III. országos ülés, elegyes, 1843. május 20. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 10–11.

²³ 3-dik szám alatt kegyelmes királyi Előadások. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1843/4-ik esztendei pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai I.* 1844: 5.

²⁴ XIX. országos ülés, 1843. július 10. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e’ néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a’ tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 178.

Részben a sérelmek tárgyalása miatt,²⁵ részben néhány korábban le nem zárt kérdés folytatása okán (nyelv és nemzetiség, az ország címere és a nemzeti színek, vallás- és felekezeti feszültségek, a nyilvánosság és a szólásszabadság, ősiség, a szabad királyi városokat illető szavazatjog, az úgynevezett illírkérdés stb.) az 1840. évi országgyűlésből kiküldött országos választmányok jelentései az országos elegyes ülés elé csak július 5-én kerültek.²⁶ Az első helyen ezek között a büntető törvénykönyv és a javítórendszer kidolgozására vonatkozó tervezet állt (megelőzve a katonai élelmezés és szállásolás, a folyamszabályozások és a nemzeti színház ügyét).²⁷ A nádor elnökle mellett zajló ülésen Mailáth György országbíró jelentette az országgyűlésnek, hogy az országos választmány befejezte munkáját, és letette az asztalra a törvényjavaslatokat. Mailáth beszélt a választmány munkamódszeréről, arról, hogy az aprólékos előkészítés során kialakított javaslatok hosszú „tanácskozási és vizsgálat alá vétettek”, amelyeknek végeredménye, a bizottsági jelentéssel együtt, a táblák rendelkezésére áll. A rövid, lényegében a munkálatokat tárgysorrendbe vevő elegyes ülés nem jelentette egyben a tényleges tárgyalások megkezdését. A nádor közölte a jelenlevőkkel, hogy az elnökség kérésének megfelelően elrendelte az országos választmány jelentésének kinyomtatását és kiosztását.²⁸ A sokszorosítás maga is huzamos időt vett igénybe, de számos vármegye követte jelezte: póttusítást kér megyéjétől a teljes terjedelmében most megismert materiához.

További egy hónapig nem kerültek szóba a büntetőmunkálatok. A kerületi ülésekben a követek egy része, ragaszkodva a jó tradíciókhoz, a felveendő tárgyak sorozata felett kezdődött vitában az előleges sérelmeket kívánta első helyre igazítani. A sérelmi politizálás az évszázadok alatt a rendek legfőbb fegyvereként „a már létező jogrend conserválása

²⁵ VIII. országos ülés, 1843. június 22. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 92; XIII. országos ülés, 1843. június 28. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 109.

²⁶ 19 dik szám alatt Jelentése az 1840-ki évi 5-dik törv. czikkkel [...] kiküldött országos Választmánynak. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1843/4-ik esztendei pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai I.* 1844: 26.

²⁷ XV. országos ülés, elegyes, 1843. július 5. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 118.

²⁸ XV. országos ülés, elegyes, 1843. július 5. In *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél I.* 1843: 118.

s az ezen ejtett sérelmek orvoslása” érdekében²⁹ szervezett processzusból³⁰ a reformkorra a pártosodó politikai élet egyfajta konszenzusteremtő lehetőségévé fejlődött, amely a konzervatív és a liberális rendi erők együttműködését biztosíthatta.³¹ A rendi erők rögzíteni próbálták a sérelmek orvoslásának elsőbbségét a királyi előterjesztésekkel szemben.

Miután a sérelmek címén a rendek hagyományosan valamennyi megtapasztalt és egybe-gyűjtött (országos, testületi, esetleg magánosokon esett) jogtalanság orvoslását követelték,³² a politikai racionalitás megkövetelte a differenciálást. Ennek eredményeképpen alakult ki az úgynevezett „előleges sérelmek” kategóriája, amely korszakunkra egyértelműen azokat az ügyeket jelentette, amelyeknek orvoslását a rendek a további tárgyalások feltételül szabták.³³

A sérelmi taktikázásnak megfelelően a kerületi ülésben Máramaros megye követe szorgalmazta, hogy a követek egyenként adják elő indítványait, és a támogatottakból és az elfogadottakból állítsák össze a tárgyalási sorozatot. Mások, mint Bónis Sámuel, a munkálatok megvitatását indítványozták. A szituáció egyben a tradicionalizmus és a reformizmus konfliktusát is szimbolizálta, a hagyományos rendi alkotmányosság és a modern bizottsági munkamódszereket alkalmazó törvényhozás megújulása között feszülő ellentmondást, amely, mint tudjuk, konszenzusos módon „simult el” az 1848-as fordulat idején. 1843. augusztus 7-én végül az billentette el a munkálatok halasztása felé a mérleget, hogy a vármegyék nagyobbik hányada nem rendelkezett instrukciókkal. Az utasítási rendszer a törvényhatósági képviselő lényegi eleme volt, amelyhez a követek többsége igazodni próbált. Miként a vitában el is hangzott, „a küldők iránti tisztelet pedig megkívánja, hogy ezen utasítások nélkül lépések ne történjenek”.³⁴

Hasonló hivatkozással utasították el a rendek a megyei kihágásokról készült, Zsoldos Ignác nevéhez köthető választmányi munkálat tárgyalását.³⁵

Végül is az, hogy mozgásba lendültek a kodifikációs tárgyalások a kerületi ülésben, Klauzál Gábornak volt köszönhető. Csongrád megye követe mellett érvelt,³⁶ hogy a követek által javasolt tanácskozásba veendő előadott főbb indítványok azért nem tárgyalhatók, mert az azokra vonatkozó munkálatokat csak most küldték meg a vármegyéknek, tehát az utasításra várni kell. A jelentéktelenebbek pedig nem érdemelnek annyi figyelmet, mint a büntető törvénykönyvet előkészítő országos választmány munkálata.

²⁹ EREKY 1917: 350.

³⁰ SZIJÁRTÓ 2005: 68.

³¹ PÁLMÁNY 2011: 13.

³² KÉRÉSZY 1906: 26.

³³ DOBSZAY 2019: 248.

³⁴ 35. kerületi ülés, 1843. augusztus 7. In KOVÁCS 1894: 8–9.

³⁵ 38. kerületi ülés, 1843. augusztus 14. In KOVÁCS 1894: 191.

³⁶ 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 16. In KOVÁCS 1894: 270.

„[É]s pedig annyival inkább, mert a polgárok személyes bátorsága oly nagy érdekű kérdés, hogy azt minden egyébnek bátran elébe tehetni; mert csak azon ország érdemli meg az alkotmányos nevet, hol az utazó polgár személye is védve van az önkény és erőszak ellen, mert a személyes bátorság a vagyonbiztosításnál is mindenestre előbbre teendő.”³⁷

Az augusztus 7-i határozat hivatkozását az utasításhiányra némi csúsztatással mellőzhetőnek vélte, mondván az *instructiók* késlekedése nem akadályozhatja a választmányi javaslat tárgyalását, hiszen „a kerületi ülés inkább csak előkészítő, mint határozó, és az utasítás főleg az eldöntő országos ülésben szabályoz; addig pedig az utasítások, hol még hiányzanak, bátran megérkezhetnek”.³⁸ Klauzál, aki 1832-től országgyűlési követként valamennyi diéta résztvevője, az ellenzék harcos liberális tagja, 1843–1844-re egyik meghatározó alakja és vezetője volt, pontosan tudta, hogy valójában igenis a kerületi ülésekben dőltek el a lényeges kérdések. A gyakorlat szerint az alsótáblán a kerületi ülésben megszavazott és formulázott döntések megerősítése történt. Bár a kerületi ülések végzéseit valóban csak kezdeményezésnek tekintették, elvileg az országos ülések ezeket módosíthatták. Le is vehették a napirendről, ez azonban ritkán fordult elő.³⁹ Ezzel az argumentummal megalapozta a radikális reformerek álláspontját és kiprovokálta a másik oldal ellenérvelését. Valójában arról szólt a polémia, hogy kihasználva a reformpárti többség lelkesedését a valóban korszerű és az európai tudományosság eredményeit szövegébe foglaló büntetőjavaslatok⁴⁰ elfogadásával végre lezáruljon-e a kodifikációs folyamat, vagy a rendi alkotmányosság tradicionális keretei között csordogáljon tovább a kétségtelenül előjogokat megkérdőjelező (ezért „megfontolásra ajánlott”) kriminális törvényalkotás. „[M]égsem szabad a KK.-nak és RR.-nek csak azért, hogy tessék-lássék, a komolyabb figyelmet igénylő munkálatok rendszeres menetelét sietéssel mintegy zaklatóba venni.”⁴¹ Klauzál Gábor, lelkesítendő a liberális reformereket, szóba hozta a 40-es évek büntetőjogi kodifikációjának vezéreszméjét, a politikai lobogókra is felírt börtönügyet is.

„Ha a büntető törvénykönyvet vesszük tárgyalás alá, minthogy itt még most arról sem kell tanácsoznunk: megadjuk-e a börtönök felállítására szükséges pénzt? de ha meggyőzzük a nemzetet, hogy börtöneik a jelen demoralizált állapotban nem maradhatnak, akkor még a legfukarabb megye is ad s a költségekhez hozzá járuland, s így a követeknek kedvezőbb utasítást adand.”⁴²

³⁷ 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 16. In KOVÁCS 1894: 271.

³⁸ 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 16. In KOVÁCS 1894: 270.

³⁹ PÁLMÁNY 2011: 27; VASZARY 1883: 11–12.

⁴⁰ MEZEY 2022: 105.

⁴¹ 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 16. In KOVÁCS 1894: 271.

⁴² 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 16. In KOVÁCS 1894: 274.

Klauzál javaslatát Beöthy Ödön és Zsedényi Ede támogatta, ellene szót Bezerédj István és Szentkirályi Mór. Az ellenérvek alapvetően eljárásiak voltak: Szentkirályi változatlanul az utasítások beérkezését várta volna, Bezerédj a kerületi határozatok gyors megváltoztatásainak kialakuló gyakorlatától tartott.

A rövid vita után szavazás következett. Csongrád megye indítványa „33 szóval 19 ellenében elfogadtatván kimondatott, miképp a büntető törvénykönyvi javaslat tárgyalás alá vétessék”.⁴³ A büntető törvényjavaslat tárgyalása végül a 40. kerületi ülésben kezdődhetett meg, augusztus 17-én.⁴⁴ A büntető törvénykönyv kerületi ülésekbéli tárgyalásait nem lehet felületességgel vádolni. 10 ülésnapon keresztül volt napirenden az anyagi jogi javaslat, hogy azután átadja helyét a börtönügyi tervezetnek.⁴⁵

A kriminális kódex tárgyalását megelőző események híven tükrözik a rendi konstrukciótól a modern polgári parlamentarizmus irányába forduló magyar politikai elit dilemmáit, a rendi alkotmányosság és a korszerű törvényhozási igények, az előjogokra épülő jogrendszer és a kodifikációs jogrendezés konfliktusait. S ha ez így volt a tárgyalások előtt, még inkább szembeötlő lett a büntetőrendszer feletti vitában.

Irodalom- és forrásjegyzék

- BALOGH Elemér (2004): A magyar büntetőtörvény-tervezetek szerkezeti fejlődése. In TÓTH Károly (szerk.): *Tanulmányok dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, 25–39.
- BALOGH Elemér (2010): Rendszeres bizottságok a magyar büntetőjogi kodifikáció korai történetében. In HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Emlékkönyv dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, 71–82.
- BÓNIS György (1934): *A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben*. Budapest: Sárkány Nyomda.
- DOBSZAY Tamás (2019): *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)*. Budapest: Országház Könyvkiadó.
- EREKY István (1917): *Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok I.* Eperjes: Sziklai.
- Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1843/4-ik esztendei pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai I. (1844). Pozsony–Pest: Országgyűlési Irományok Kiadó Hivatala – Landerer és Heckenast.
- Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösdi hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a' tekintetes karoknál és rendeknél I. (1843). Pozsony–Pest: Országgyűlési Irományok Kiadóhivatala – Landerer és Heckenast.
- HEIL Kristóf Mihály (2019): A jogügyi rendszeres bizottsági munkát szerkezeti vázlata. *Jogtörténeti Szemle*, (3–4), 75–80. Online: https://epa.oszk.hu/04100/04139/00071/pdf/EPA04139_jogtortneti_szemle_2019_03-04_075-080.pdf

⁴³ 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 16. In KOVÁCS 1894: 274.

⁴⁴ 39. kerületi ülés, 1843. augusztus 17. In KOVÁCS 1894: 275.

⁴⁵ 50. kerületi ülés, 1843. augusztus 29. In KOVÁCS 1894: 360.

- HEIL Kristóf Mihály szerk. (2023): *A magyar liberalizmus gyökerei és a rendszeres bizottsági munkálatok*. Budapest: Gondolat.
- Jegyzőkönyv az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvél válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött és folyó 1841-ik év November hónap 28-ra összehívott országos Választmány üléseiről (Az 1840. évi V. törvénycikkely által a büntető törvénykönyvvél válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött országos választmány jelentésének D/ melléklete) (1843). Buda: a M. Kir. Egyetem betűivel.
- KÉRÉSZY Zoltán (1906): *Rendi országgyűléseink tanácskozási módja*. Kassa: Vitéz A.
- KOVÁCS Ferencz szerk. (1893): *Az 1843–44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója I*. Budapest: [k. n.].
- KOVÁCS Ferencz szerk. (1894): *Az 1843–44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója II*. Budapest: Franklin-Társulat.
- MEZEY Barna (2022): Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok a nemzetközi térben. In KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk.): *Kihívások a büntetőjog-alkotás terepében a 19–21. században. Külföldi minták és nemzeti megoldások*. Budapest: Gondolat, 145–163.
- PAJKOSSY Gábor (2004): Deák az első reformországgyűlésen, 1832–1836. In MOLNÁR András (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 13–37.
- PÁLMÁNY Béla (2011): *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. Budapest: Argumentum – Országgyűlés Hivatala.
- SZEKFŰ Gyula (1936): Széchenyi és a harmincas évek. In HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet V*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 257–302.
- SZIJÁRTÓ István (2005): *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*. Budapest: Osiris.
- VASZARY Kolos (1883): *Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez*. Győr: Gross.